

શ્રીરમણહૃદયમ્

{ શ્રીરમણહૃદયમ્ }

વિષયાનુક્રમણિકા (શ્લોકસંખ્યા)

૧ ગ્રન્થાવતરણમ્ (૧-૩)

૨ મંજલમ્ (૪-૫)

૩ વિવેકપ્રકરણમ્ (૬-૨૭)

૪ સાધનપ્રકરણમ્ (૨૮-૩૪)

૫ અનુભવપ્રકરણમ્ (૩૫-૪૫)

૬ સત્સંજ્ઞપ્રકરણમ્ (૪૬-૫૧)

૭ અદ્વૈતપ્રકરણમ્ (૫૨-૫૭)

૮ સાધકાચારપ્રકરણમ્ (૫૮-૬૩)

૯ ઉપાસનાપ્રકરણમ્ (૬૪-૭૩)

૧૦ જીવન્મુક્તપ્રકરણમ્ (૭૪-૭૯)

૧૧ પરીક્ષણપ્રકરણમ્ (૮૦-૮૫)

૧૨ સિદ્ધાન્તસારપ્રકરણમ્ (૮૬)

|| ઐ નમો ભગવતે શ્રીરમણાય ||

|| શ્રીરમણહૃદયમ્ ||

|| ગ્રન્થાવતરણમ્ ||

હ્રેદેહમહન્તયાભિલવપુષ્યન્તઃ સ્ફુરન્ સર્વદા

નૈજાનાં નિજતત્ત્વરૂપમમૃતં સન્દર્શયિષ્યન્ સ્વયમ્ ||

પ્રેમણા સ્વીકૃતવાનજો નરવપુર્યોડસૌ ગુરુણાં ગુરુઃ

વન્દે શ્રીરમણાભિધં મુનિવરં તં સ્વાત્મનાથં પરમ્ || ૧ ||

प्रेमज्ञा यं रमणो मुनिर्व्यस्ययद् ग्रन्थं निजानां मुदे
द्राविज्या निजतत्त्वज्ञपममृतं सन्दर्शयन्तं स्फुटम् ॥
तच्छ्रुत्वा तमनूद्य कोऽपि विनतश्चक्रे तदीयः कृतिं
गैर्वाण्या सरलाभिमां रमणहृन्नाम्नीं मनश्शान्तये ॥ २॥

याऽगम्या वयसो धियोऽपि पदवी निर्वीसना चिन्मयी
गत्वा यां न निवर्तते मुनिवरस्तस्यां क्षिण् निर्वृतिम् ॥
सद्यश्चापि हृन्मुदं विजयते संविन्मयो भास्करः
संसेव्यः सततं मुमुक्षुभिरयं ग्रन्थो मुनीशोदितः ॥ ३॥

॥ मङ्गलम् ॥

अस्तीत्यस्मिन् कथं धीर्भवति यद्वि न सत् ? तद्विभिन्ना नु सख्यित् ?
सत्यं निश्चिन्तनं तद्वति हृदि यतस्तस्य हृन्नामकस्य ॥
ध्याता को वास्ति भिन्नो ? भवति च तद्विदं ध्यानगम्यं कथं तु ?
तस्य ध्यानं हृन्तः प्रशमितमनसा तन्मयत्वेन निष्ठा ॥ ४॥

मृत्योर्बिभ्यति ये भृशं सुमनसः, सर्वान्तरं ते शिवं
यान्तीशं शरणां परं विरहितं मृत्युहृन्वाभ्यां स्वयम् ॥
साकं तन्ममताभिरेति निधनं तेषामहन्ता ततः
स्यात् तेषां मरणस्य धीः किमु पदे नित्ये गतानां स्थितिम् ॥ ५॥

॥ विवेकप्रकरणम् ॥

पश्यामो भुवनं यतो, भवति सत् तन्मूलमेकं परं
यच्छक्तेः परिणामभूतमभिलं; नैतद्विवादास्पदम् ॥
आभ्याज्ञपमयं य चित्रमिदमप्याधारवस्त्रं धृतिः

દ્રષ્ટા એતિ ચતુષ્ઠયં સ પરમો યઃ સ્વાત્મભૂતો હૃદિ ॥ ૬ ॥

વિશ્વં જીવપરૌ વદેત્ પ્રથમતઃ સર્વ જગત્યાં મતં
એકં સત્ ત્રિવિધં પ્રતીયત ઇતિ, ત્રીણ્યેવ તાનીત્યપિ ॥
વાદૌ યાવદ્દહં મતિર્વપુષિ; તાં હિત્વા તુ સમ્મોહિનીં
સ્વસ્મિન્નેવ પદે સ્થિતિર્ભવતિ યા સર્વોત્તમા સૈવ હિ ॥ ૭ ॥

વાદૈઃ કિં ભવિતા જગદ્ભવતિ સન્મિથ્યાભ્રમશ્ચિજ્ઞઃ
આનન્દં નનુ દુઃખમેવ તદિતિ ? ત્યક્ત્વા સમસ્તં જગત્ ॥
સ્વાત્માનં સમવેત્ય સત્યમમલં દ્વૈતૈક્યવાદાતિગે
યાહન્તારહિતા સ્થિતિર્નિજપદે સર્વાદૃતા સૈવ હિ ॥ ૮ ॥

રૂપી સ્વો યદિ રૂપમસ્તુ જગતો રૂપં પરસ્યાપ્યુત
વીક્ષા કેન કથં ચ રૂપરહિતઃ સ્વાત્મા યદિ સ્યાદ્દદ ? ॥
દૃશ્યં કિં નુ દૃશ્યોડન્યથા વદ ભવેદ્ ? દૃક્ સા સ્વ એવં સ્વયં
નિસ્સીમા નિરુપાધિકા ચિતિમયી સા નિષ્પ્રપચ્ચાદ્યા ॥ ૯ ॥

દેહો યન્નિખિલસ્ય ચાપિ ભુવને સ્યાત્ પચ્ચકોશાત્મકઃ
કોશાનામપિ પચ્ચકં તત ઇદં દેહાભિધાનં ભવેત્ ॥
સત્યેવં વદ દેહતઃ કિમુ જગદ્ભિન્નં ભવેત્ તત્ત્વતઃ ?
કિં કેનાપિ ચ વીક્ષિતં જગદ્દિદં દેહં વિના પ્રોચ્યતામ્ ॥ ૧૦ ॥

શબ્દદીન્ વિષયાન્ વિહાય જગતો રૂપં ભવેન્નો પૃથક્
એવં ધીન્દ્રિયપચ્ચકસ્ય વિષયો નિશ્શેષમેતજ્જગત્ ॥
એતૈઃ પચ્ચભિરિન્દ્રિયૈર્જગદ્દિદં હ્રેકં મનો બુદ્ધ્યતે

સત્યેવં મનસો જગત્ કથય કિં ભિન્નં ભવેત્ તત્ત્વતઃ? ॥ ૧૧ ॥

વિશ્વં બુદ્ધિરિતિ દ્વયં સમુદિયાલ્લીયેત ચાપ્યેકવત્
એવં સત્યયિ ભાસ્યતે જડમિદં વિશ્વં ધિયૈવાબિલમ્ ॥
યસ્મિન્સ્તદ્દિદ્વતયસ્ય જન્મવિલયૌ ભાસ્વત્યનસ્તોદયે
સજ્જાનીહિ તદેવ પૂર્ણમમલં ચિદ્રૂપકં કેવલમ્ ॥ ૧૨ ॥

રૂપે કુત્રચિદ્વાખ્યયાપિ ચ કયાઽપ્યારાધનં ભક્તિતો
રૂપાખ્યારહિતસ્ય યદ્યપિ ભવેત્ તસ્યેક્ષણાય ક્રમઃ ॥
તત્ત્વે તસ્ય નિજં ચ વીક્ષ્ય વિલયં ગત્વાપિ તસ્મિન્ પરે
તેનાભિજ્ઞતયા સ્થિતિર્નિજપદે વીક્ષા ભવેત્ તત્ત્વતઃ ॥ ૧૩ ॥

સંશ્રિત્ય પ્રભવન્ત્યહમ્મતિમિમાં સર્વાસ્ત્રિપુટ્યસ્તથા
દ્વન્દ્વાન્યપ્યુત સમ્ભવન્તિ; તદ્દહજ્ઞામા ભવેત્ કો ન્વિતિ ॥
અન્વેષાદ્ હૃદયં પ્રવિશ્ય યદિ તત્તત્ત્વં સમાલોકયેત્
સર્વં તદ્વિગલેત્ સ્વયં, સ ચ ભવેજ્ઞાની, સ નૈતિ ભ્રમમ્ ॥ ૧૪ ॥

અજ્ઞાનાન્ન પૃથક્ કદાપિ જગતિ જ્ઞાનં ભવેત્ કુત્રચિત્
નાજ્ઞાનં ચ કદાપિ કસ્યચિદ્વપિ જ્ઞાનાત્ પૃથક્ સમ્ભવેત્ ॥
અન્વેષાદ્દહમિત્યયં ભવતિ કો યસ્યોભયં સ્યાદિતિ
મૂલાત્માવગતિઃ સ્વયં સમુદિતા જ્ઞાનં ભવેન્નેતરત્ ॥ ૧૫ ॥

જ્ઞાતારં સ્વમજ્ઞાનતોઽન્યવિષયજ્ઞાનં ભવે યદ્ભવેત્
જ્ઞાનં તદ્ભવિતા કથં નુ કથય? જ્ઞાનસ્ય ચાન્યસ્ય ચ ॥
આધારોઽહમિતીહ યો ભવતિ, તત્તત્ત્વં વિજ્ઞાનાતિ ચેત્

અજ્ઞાનેન સમં તદ્દ પ્રવિલયં તાનં ચ ગચ્છેદ્દિદ્મ્ ॥ ૧૬ ॥

જ્ઞાનાજ્ઞાનવિવર્જિતં ભવતિ યજ્ઞજ્ઞાનં વિજ્ઞનીહિ તત્
જ્ઞાનં વૈષયિકં ત્વવેદિ કિમપિ જ્ઞાનં યથાર્થં ન હિ ॥
જ્ઞાતૃજ્ઞેયવિવર્જિતો વિલસતિ હ્યાત્મા સદૈકઃ સ્વયં
જ્ઞાનાત્મૈવ ભવત્યસૌ; ન સ ભવેચ્છૂત્યાત્મકઃ કર્હિચિત્ ॥ ૧૭ ॥

આત્મા જ્ઞાનમયો ય એષ ગદિતસ્સત્યસ્સ એવાદ્યો
જ્ઞાનં નામ બહુપ્રકારમિદં ત્વજ્ઞાનમેવાભિલમ્ ॥
સ્વસ્માજ્ઞાનમયાત્ સતસ્ત્વસદિદં નો ભિદ્યતે કર્હિચિત્
નાનાસન્ત્યપિ ભૂષણાનિ કથય સ્વર્ણાત્ સતોડન્યાનિ કિમ્? ॥ ૧૮ ॥

ભાતિ ત્વં સ ઇતિ દ્વયં, સમુદ્ધિતાહધીઃ શરીરે યદ્ધ
તત્ત્વં કિં ન્વહમો મમેદ્ધિતિ ધિયા સ્વાન્વેષણેન સ્વયમ્ ॥
નીતેડસ્મિન્નિધનં, સમં તદ્ધિતરપ્રજ્ઞે તતો નશ્યતોઃ
યદ્ધાત્યેકતયા તદ્ધ, ગણય તત્ તત્ત્વં ભવેદ્ધાત્મનઃ ॥ ૧૯ ॥

સંશ્રિત્યૈવ હિ વર્તમાનમુભયં ભૂતં ભવિષ્યત્ સ્થિતં
સ્વે કાલેડપિ ચ વર્તમાનમુભયં; તદ્ધર્તમાનં ત્રયમ્ ॥
સત્યેવં પ્રવિહાય બોધમધુના સદ્ધસ્તુનોડન્વેષણાત્
ભૂતાગામવિચારણં ગણનવત્ સ્યાદેકસડખ્યાં વિના ॥ ૨૦ ॥

કાલો દેશ ઇમૌ પૃથક્ કિમહમો?ડધીનાસ્તયોઃ સ્મો વયં
દેહાઃ સ્યામ યદ્ધિ સ્વયં; કિમુ વયં દેહા ભવામો વદ્ ॥
સર્વત્રાપિ ચ સર્વદ્ધાપિ ચ વિભાત્યાત્મા સમાનો યતઃ

તસ્માત્સન્તમવેદિ કેવલમમું તૌ દ્વૌ નિગીર્ય સ્થિતમ્ ॥ ૨૧॥

સ્વો દેહો ભવતિ દ્વયોરવિદુષો વિજ્ઞાતતત્ત્વસ્ય ચ
સ્વં દેહાવધિકં પૃથક્ પરવિભોરજ્ઞો જનો મન્યતે ॥
જ્ઞસ્ય સ્વો વપુષોઽન્તરહિતોઽભિજ્ઞઃ પરસ્માદ્વિભોઃ
ભાત્યેવં મહતી ભિદ્ધસ્તિ હિ તયોઃ સ્વજ્ઞસ્ય ચાજ્ઞસ્ય ચ ॥ ૨૨॥

સત્યં હોવ જગદ્વયોરવિદુષો વિજ્ઞાતતત્ત્વસ્ય ચ
સત્યં યાવદ્દિદં જગત્ તુ મનુતે સજ્ઞાનહીનો જનઃ ॥
જ્ઞસ્યાકારવિહીનમસ્ય નિખિલસ્યાધારભૂતં હિ સત્
ભાત્યેવં મહતી ભિદ્ધસ્તિ હિ તયોસ્સજ્ઞસ્ય ચાજ્ઞસ્ય ચ ॥ ૨૩॥

મધ્યે દૈવધિયોર્જયં પ્રતિ ભવેત્ તેષાં વિવાદે રતિઃ
ધીદૈવદ્વિતયસ્ય મૂલમહમિત્યેકં ન જાનન્તિ યે ॥
અન્વેષાદવગત્ય તત્ત્વમહમસ્તાભ્યાં વિમુક્તો મુનિઃ
સંસત્તો ભવિતા તયોઃ કિમુ પુનઃ સ્વજ્ઞાનહીનો યયા ॥ ૨૪॥

દ્રષ્ટારં સ્વમુપેક્ષ્ય પશ્યતિ નરો રૂપં પરેશસ્ય ચેત્
સા રૂપસ્ય મનોમયસ્ય હિ ભવેદ્વીક્ષા ન સત્યા વિભોઃ ॥
તત્ત્વં સ્વં કિમુ ન પ્રપશ્યતિ પરં ત્વસ્યેક્ષકો વા મુનિઃ?
નષ્ટહૃદ્વૃત્તિરેષ કિઞ્ચિદ્ધપિ નો ભિજ્ઞઃ પરસ્માદ્વિભોઃ ॥ ૨૫॥

વીક્ષા સ્વસ્ય પરસ્ય ચેતિ ગદ્ધિતં ગ્રન્થેષુ વીક્ષાદ્વયં
તત્ત્વં કિમિતિ બ્રવીમિ; ઘટતે વીક્ષા કથં ન્વાત્મનઃ? ॥
એકત્વાન્ન સ વીક્ષ્યતે યદ્દિ, પરં વીક્ષેત કો વા કથં?

ઈશસ્યૌદનભાવમેવ ગણય સ્વેક્ષાં પરેક્ષામપિ ॥ ૨૬ ॥

ચૈતન્યદ્યુતિમેષ ચિન્મયતનુર્મત્યૈ પ્રયચ્છન્ સ્વયં
આત્મત્વેન સદૈવ ભાતિ હિ મતેરન્તસ્તુરીયશિશવઃ ॥
તત્ તસ્મિન્ વિનિયોજનં હૃદિ મતેરન્તર્મુખીકૃત્ય તાં
હિત્વા તં પ્રભવેત્ કથં વદ પરં મત્યૈવ મન્તું નરઃ ॥ ૨૭ ॥

॥ સાધનપ્રકરણમ્ ॥

ચૈતન્યેન વિવર્જિતં વપુરિદં નાહકુરોતિ સ્વયં
બ્રૂતે નૈવ કદપિ કોડપિ ભુવને નાસં સુષુપ્તાવિતિ ॥
સર્વ ચાપ્યુદિયાદિદં સમુદિતે ત્વસ્મિન્નહન્નામકે
તદ્બુદ્ધ્યા શિતયા કુતોડયમુદિયાદિત્યેવમન્વેષય ॥ ૨૮ ॥

બ્રૂયાન્નાહમિતિ સ્વયં જડવપુઃ, સત્યા ચિતિર્નોદિયાત્
તન્મધ્યે તુ વપુઃ પ્રમાણમહમિત્યાવિર્ભવેત્ કિઞ્ચન ॥
એતદ્ધ્યેવ ભવેન્મનો જડચિતોર્ગ્ગન્થિર્ભવોડહકૃતિઃ
બન્ધઃ સૂક્ષ્મશરીરમેતદ્બુદ્ધિતં જીવસ્ય તત્ત્વં સ્વયમ્ ॥ ૨૯ ॥

ધૃત્વા રૂપમુદ્દેતિ ચ સ્થિતિમુત પ્રાપ્નોતિ રૂપગ્રહાત્
ધૃત્વા રૂપમુતોપભુજ્ય વિષયાનુચ્ચૈસ્તમાં વર્ધદે ॥
*સંસારે બત વર્ધતે ચ નિતરં રૂપાશનો નિત્યશઃ ॥ - ઈતિ પાઠાન્તરઃ
હિત્વા રૂપનુપાદદીત નવમપ્યન્વિષ્યતે ચેત્ તદ્
ધાવેદ્રૂપવિહીન એષ સહસાહન્તાપિશાયો ધ્રુવમ્ ॥ ૩૦ ॥

એતસ્મિન્નહમાખ્યકે સમુદિતે સર્વ જગચ્ચોદિયાત્

નો ચેદસ્ત્યહમિત્યયં ન ચ ભવત્યેતજ્જગત્ કિઞ્ચન ॥
તત્સર્વં હ્રહમાખ્યકઃ સ્વયમતઃ કોડસૌ કુતસ્સમ્ભવેત્
ઈત્યેવં નિજમાર્ગણં ભવતિ યત્ તત્ સર્વહાનં ભવે ॥ ૩૧ ॥

તત્ર સ્યામ હિ તદ્વયં ભવતિ નો યત્રોદયોડહકૃતેઃ
ચેતસ્તુ પ્રવિશેદહઞ્ચનિભુવં નો ચેદહન્તા કથમ્ ॥
નીયેતાપુનરુદ્ધવાં મૃતિમિયં નીતા તથાન્તં ન ચેત્
સાધ્યા નસ્સહજા સ્થિતિઃ કથમસૌ યસ્યાં વયં તત્ સ્વયમ્? ॥ ૩૨ ॥

યત્કિઞ્ચિત્ સલિલાશયે નિપતિતં ચિન્વન્નિમજ્જેદથા
તદ્વદ્વાગનિલૌ નિયમ્ય જગતશ્ચિન્તાં વિહાયાભિલામ્ ॥
અન્વેષાદુદ્ધિયાત્ કુતોડહમિતિ ધીરિત્યેવમેકાગ્રયા
બુદ્ધ્યાન્તર્હૃદયે નિમજ્જ્ય વિમલં વિદ્યાત્ સ્વતત્ત્વં પરમ્ ॥ ૩૩ ॥

રુધ્વા વાડમનસી ઉભે, ચિતિરહંરૂપા ક્વ ભાતીત્યલં
બુદ્ધ્યાન્વિષ્ય નિમજ્જનં હૃદિ નિજજ્ઞાનાપ્તયે સાધનમ્ ॥
દેહો નાયમહં સ્વયં તદ્વહમિત્યેવં નિદ્ધિયાસનં
અન્વેષાક્ષમવેહિ; કિં નુ ભવિતા સોડયં વિચારો નિજઃ? ॥ ૩૪ ॥

॥ અનુભવપ્રકરણમ્ ॥
કોડહં સ્યામિતિ માર્ગણોદયમવશાદ્અન્તર્મુખે માનસે
હૃલ્લીને સતિ, લજ્જયા નતમુખે ચાસ્મિન્નહન્નામકે ॥
ચૈતન્યં વિમલં તદ્વાહમહમિત્યાભાતિ કિઞ્ચિત્ સ્વયં
મિથ્યાહં ન હિ તત્, સદેવ પરમં પૂર્ણ સ્વતત્ત્વં શિવમ્ ॥ ૩૫ ॥

કર્તવ્યં કિમિહાસ્ત્યમુષ્ય કૃતિનોઽહન્તાં ગ્રસિત્વોદિતે
ભાવે સ્વે મુદિતસ્ય તન્મયતયા શાન્તે તુરીયે શિવે ॥
સ્વાન્યત્ કિઞ્ચન વેતિ નો નિજપદે નિષ્ઠા ગતોઽસૌ યતો
મન્તું તાં પદવીં નરો વદ કથં નિર્માનસીં શકુયાત્? ॥ ૩૬ ॥

નિષ્ઠા તત્ ત્વમસીતિ વેદશિરસા દિષ્ટામલબ્ધ્વા નિજાં
કોઽહં સ્યામિતિ માર્ગણેન હૃદયં બુદ્ધ્યા પ્રવિશ્ય સ્વયમ્ ॥
ધીર્દૌર્બલ્યવશાત્ કરોતિ મનુજો ધ્યાનં તદેવાસ્મ્યહં
નો દેહોઽહમિતિ; સ્વયં તદનિશં ભાત્યાત્મરૂપેણ હિ ॥ ૩૭ ॥

હાસાર્હ ભવતિ દ્વયં ચ, ગદિતં જાને ન મામિત્યહં
જાને મામિતિ ચોદિતં; વિષયતાં સ્વસ્યૈવ નેતું સ્વયમ્ ॥
આત્માનં, કિમુ કત્યચિદ્દદ ભવેદાત્મદ્વયં કુત્રચિત્?
આત્મૈકો ભવતીતિ વિદ્ધ્યનુભવાલ્લોકે સમસ્તસ્ય ચ ॥ ૩૮ ॥

આત્મત્વેન સમસ્તજન્તુષુ સદા સત્યં હૃદન્તઃ સ્ફુરત્
અન્વેષાદવગત્ય તન્મયતયા નિષ્ઠામલબ્ધ્વા નિજામ્ ॥
સત્ કિઞ્ચિદ્ભવતીતિ નેતિ તદ્દિદં રૂપીતિ નેત્યેકકં
દ્વેધા નોભયથેતિ વા વિવદતે માયાભિભૂતો જનઃ ॥ ૩૯ ॥

સિદ્ધં સ્વં સમવેત્ય તન્મયતયા નિષ્ઠા ભવેદા નિજા
સિદ્ધિસ્સૈવ હિ; સિદ્ધયસ્તદિતરાઃ સ્વપ્રોપલબ્ધા ઇવ ॥
સ્વપ્રાર્થઃ કિમુ સન્ પ્રબોધસમયે? મુક્તોઽનૃતાદન્તતો
નિષ્ઠામેત્ય સતિ સ્વયં મુનિવરઃ કિં તાસુ મોહં વ્રજેત્ ॥ ૪૦ ॥

દેહોડસ્મીત્યુદિયાજ્ઞરસ્ય ધિષણા યાવત્ તુ નાહં વપુઃ
તદ્ધ્યસ્મીત્યનુચિન્તનં હિતકરં તાદાત્મ્યનિષ્ણપ્તયે ॥
કુર્યાદ્ ધ્યાનમિદં કિમર્થમનિશં? ધ્યાયેજ્ઞરોડસ્મીતિ કિં
લોકે કોડપિ નરો? વયં હિ સતતં સત્યં તદેવ સ્વયમ્ ॥ ૪૧ ॥

યાવત્સાધકતા નરસ્ય ભવતિ દ્વૈતં યથાર્થ ભવેત્
સાધ્યે ત્વદ્વયતેતિ યાપિ ગદ્ધિતં નો સત્યમુક્તં ભવેત્ ॥
અન્વિષ્યજ્ઞપિ સાદરં ચ દશમં નષ્ટત્વબુદ્ધ્યા સ્વયં
સ્વં લબ્ધ્વાપિ ચ કો બભૂવ દશમાદન્યઃ કથાયામસૌ ॥ ૪૨ ॥

કર્તાત્મા સ્વયમેવ એત્ કૃતિફલં ભુજ્જીત સોડયં સ્વયં
કર્તાહં ક ઇતિ સ્વમાર્ગણવશાજ્ઞાનાતિ એત્ સ્વં વિભુમ્ ॥
કર્તૃત્વં વિગલેદ્યતો, વિગલિતં તેનૈવ સાકં ભવેત્
કર્માપિ ત્રિવિધં સ્વયં; સ્થિતિમિમાં નિત્યાં વિમુક્તિં વિદુઃ ॥ ૪૩ ॥

બદ્ધોડસ્મીતિ મતિર્ભવેદ્યદિ તદ્ધ મુક્તેર્મતિશ્ચોદિયાત્
બદ્ધોડહં ક ઇતિ સ્વમાર્ગણવશાત્ સ્વે નિત્યમુક્તે સ્વયમ્ ॥
શિષ્ટે સત્યજરેડમરે વદ ભવેદ્બન્ધસ્ય ચિન્તા કથં?
સા નો ચેદ્દિદુયાત્, તદ્ધસ્ય કૃતિનો મોક્ષસ્ય ચિન્તા કથમ્ ॥ ૪૪ ॥

મુક્તી રૂપવતીતિ રૂપરહિતા સેતિ દ્વિધા સેત્યપિ
વાદ્ય યે મતિભેદતોડત્ર વિષયે તત્ત્વં બ્રવીમિ સ્ફુટમ્ ॥
યોડહજ્ઞામક એવમત્ર વિમૃશેદ્વાદેષુ તત્ત્વં મુધા
તસ્યાત્યન્તિકનાશ એવ ભવિતા તત્ત્વં વિમુક્તેઃ સ્વયમ્ ॥ ૪૫ ॥

॥ ઉત્તરભાગઃ ॥

॥ મજ્જલશ્લોકઃ ॥

યસ્મિન્નેવ ભવેત્ સ્થિતં જગદ્દિં યસ્યૈવ સર્વં જગત્
યસ્માત્સર્વમિદં ભવેત્સમુદ્ધિતં યસ્મૈ સમસ્તં ભવેત્ ॥
યેનેદં નિખિલં જગત્ સમુદ્ધિયાત્ સર્વં યદેવ સ્વયં
સત્યં ગુપ્તધનં તદેવ હૃદયે તત્સત્ પરં ધીમહિ ॥ ૪૬ ॥

॥ સત્સજ્જપ્રકરણમ્ ॥

સત્સજ્જસ્ય નિષેવણેન મનુજો નિસ્સજ્જતાં પ્રાપ્તુયાત્
નિસ્સજ્જત્વવશાદસાવુત મનોમોહેન મુક્તો ભવેત્ ॥
નિર્મોહત્વમુપૈતિ ચેદથ પરે ગત્વા લયં નિશ્ચલે
જીવન્મુક્તિપદં વ્રજેદનુપમં સેવસ્વ તત્સજ્જતિમ્ ॥ ૪૭ ॥

સાધ્યં યત્ પરમં પદં સુખમયં મર્ત્યૈર્વિચારાન્નિજાત્
સત્સજ્જાભ્યસનોદિતાચ્છિતધિયા હન્મજ્જનાપાદનાત્ ॥
શાસ્ત્રાર્થાધિગમેન નો ભવતિ તન્નો બોધકોક્તિશ્રુતેઃ
નો પુણ્યૈરપિ કર્મભિર્બહુવિધૈરન્યૈશ્ચ નો સાધનૈઃ ॥ ૪૮ ॥

સદ્ધિસ્સજ્જતિમાદરેણ મનુજઃ સેવેત યો ભાગ્યવાન્
એતૈઃ કિં નિયમૈરમુષ્ય નિખિલૈર્નિઃશ્રેયસપ્રાપ્તયે ॥
શીતો દક્ષિણમારુતો વહતિ ચેત્ સન્તાપશાન્તિ દિશન્
હસ્તેન વ્યજનં વિધૃત્ય ભવિતા કિં બ્રૂહિ કાર્યં પુનઃ ॥ ૪૯ ॥

તાપં કેવલમેકમેવ શમયેન્નૃણાં હિમાંશુસ્તથા
દૈન્યં કલ્પકપાદપો દિવિભવઃ પાપં તથા જહવી ॥

સાધૂનામવલોકનાત્ ત્રયમિદં તાપાદિકં યાસ્યતિ
નો તેષામુપમાસ્તિ કાપિ સદૃશી લોકત્રયે કુત્રચિત્ ॥૫૦॥

તીર્થાન્યમ્બુમયાનિ નૈવ મહતાં તુલ્યાનિ તેષાં કદા-
પ્યેવં દૈવતમૂર્તયોઽપ્યુપલમૃન્માત્રાશ્ચ સમ્પૂજિતાઃ ॥
તૈર્મર્ત્યોઽમિતકાલતો વિમલતાં પ્રાપ્નોતિ ભક્ત્યા યુતઃ
સાધૂનામવલોકનેન મનુજઃ સદ્યો ભવેન્નિર્મલઃ ॥૫૧॥

॥ અઢ્વૈતપ્રકરણમ્ ॥

કો દેવઃ સયાદ્યો મનો વેત્તિ સોઽયં
જાનામ્યેતક્ષીવનામાહમેવ ॥
તસ્માત્ સ ત્વં; વક્તિ સાક્ષાચ્છુતિશ્ચા-
પ્યેકો દેવઃ સર્વભૂતેષ્વપીતિ ॥૫૨॥

કિં જ્યોતિસ્તવ ભાનુમાનહનિ મે રાત્રૌ પ્રદીપાદિકં
કિં જ્યોતિસ્તદ્વેક્ષણાય નયનં તસ્યેક્ષણે કિં મનઃ ॥
તસ્યેક્ષા વદ કેન તત્ સ્વયમહં પશ્યામિ તજ્જ્યોતિષાં
જ્યોતિસ્ત્વં ભવસિ સ્વયં વિભુ પરં સત્યં તદેવાસ્મ્યહમ્ ॥૫૩॥

હૃદયકુહરમધ્યે કેવલં બ્રહ્માત્રં
હ્રહમહમિતિ સાક્ષાદ્દાત્મરૂપેણ ભાતિ ॥
હૃદિ વિશ મનસા સ્વં ચિન્વતા મજ્જતા વા
પવનચલનરોધાદ્દાત્મનિષ્ઠો ભવ ત્વમ્ ॥૫૪॥

અમલાપ્યચલાહમિત્યજસં

વિલસન્તી હૃદયામ્બુજે ચિદેવ ॥

વિતરેત્ પદવીં સ્વયં વિમુક્તેઃ

યદિ જહ્યાન્મનુજો વપુષ્યહન્તામ્ ॥૫૫॥

દેહં મૃણ્મયવજ્રડાત્મકમહમ્બુદ્ધિર્ન તસ્યાસ્તતો

નાહં તત્તદભાવસુપ્તિસમયે સિદ્ધાત્મસહ્સ્રાવતઃ ॥

કોડહમ્ભાવયુતઃ કુતો વરધિયા દૃષ્ટ્વાત્મનિષ્ઠાત્મનાં

સોડહંસ્ફૂર્તિતયારુણાચલશિવઃ પૂર્ણો વિભાતિ સ્વયમ્ ॥૫૬॥

લેભે જનિં યઃ પરમે સ્વમૂલે

વિચાર્ય કસ્માદહમિત્યુદ્ધરઃ ॥

સ એવ જાતઃ સ ચ નિત્યજાતો

નવો નવોડયં સતતં મુનીન્દ્રઃ ॥૫૭॥

॥ સાધકાચારપ્રકરણમ્ ॥

હિસ્વાહધિયમત્ર દોષનિલયે દેહે જડેડનાત્મનિ

નિત્યાનન્દમયં સ્વતત્ત્વમમલં જાનીહિ સચ્ચિન્મયમ્ ॥

યો મર્ત્યો વપુષસ્તુ પોષણરતો જ્ઞાતું સ્વમિચ્છત્યસૌ

ગ્રાહં દારુધિયા પ્રગૃહ્ય સરિતં પુંસસ્તિતીર્થોસ્સમઃ ॥૫૮॥

યો દેહાત્મમતિક્ષયો ભવતિ તદ્દાનં ચ યજ્ઞસ્તપો

ધર્મઃ સત્યવચઃ પરેશકરુણા યોગોડપિ ભક્તિઃ પરા ॥

ન્યાસો મૌનમપિ સ્થિતિશ્ચ સહજ કામાર્થમોક્ષા અપિ

શાન્તિર્ધૌર્મતિવર્જિતં ચ મરણં જ્ઞાનં ચ સત્યં સ્વયમ્ ॥૫૯॥

કસ્યૈતાનિ કૃતિર્વિભક્તિરપિ ચાજ્ઞાનં વિયોગોડપિ ચ
સન્તીત્યાત્મવિચાર એવ ભવિતા કર્માદિયોગક્રમાઃ ॥
યસ્યાં નાસ્તિ વિચારકોડહમિધો ન સ્યાદિદં ચાષ્ટકં
સા સત્યા સ્થિતિરિત્યવેહિ વિમલા સ્વાત્માનુભૂતિઃ શિવા ॥ ૬૦ ॥

સ્વં શક્ત્યા પરમસ્ય ચાલિતમવિજ્ઞાયોદ્યતો યોડબિલાઃ
સિદ્ધીઃ સાધયિતું સ એવ મનુજો યદ્વત્ સ પજ્જુર્નરઃ ॥
યોડવાદીહૃવિતા શ્રમો મમ કિયાનેતાન્ વિજેતું શિપૂન્
મામુત્યાપ્ય નિવેશયેર્યદિ રણે તેષાં પુરસ્તાદિતિ ॥ ૬૧ ॥

યા શાન્તિર્મનસઃ સ્વયં ભવતિ સા મુક્તિર્બુધૈઃ કીર્તિતા
યા પારૈર્મનસોડધિકૈર્ભવતિ યલ્લાભસ્તુ તાસિસદ્ધયઃ ॥
તા લબ્ધું જડધીર્યતેત મનુજો યસ્તેન લભ્યં કથં
સ્યાન્મુક્તેસ્સુખમન્તહીનમમલં ચિત્તોપશાન્ત્યાત્મકમ્ ॥ ૬૨ ॥

પરે વહતિ ભૂભરં ભરમિદં મૃષાજીવકો
વહન્ ભવતિ ગોપુરોદ્ધનભિમ્બતુલ્યો હ્રસૌ ॥
ભરં શિરસિ ધારયન્નતિભરક્ષમેણાનસા
વ્રજન્ ભજતિ ચેદ્વ્યથાં ભવતિ તત્ર કો દોષવાન્ ॥ ૬૩ ॥

॥ ઉપાસનાપ્રકરણમ્ ॥
ઉપરિ ચ જઠરાદુરસો મધ્યે બહુવર્ણકેષુ ષટ્સ્વેકમ્ ॥
કુવલયકલિકાસદૃશં દક્ષિણભાગેડજ્જુલદ્યે હૃદયમ્ ॥ ૬૪ ॥

આવૃતમસ્તિ તદ્દાસ્યં વિયતિ તદન્તર્ભવતિ નાજ્યશ્ચ ॥

તમસોઽપિ વાસનાનાં ભવનમિદં પ્રાણચિત્તદીપ્તીનામ્ ॥ ૬૫ ॥

ગુહૈશાખ્યોઽસૌ યો નિવસતિ ગુહાયાં હૃદિ પરઃ
સ એવાસ્મીત્યેવં સતતમનનાત્ સોઽહમિતિ ચેત્ ॥
મતિઃ સ્થૈર્યં ગચ્છેદ્વપુરહમિતિ પ્રત્યય ઇવ
તદ્વજ્ઞાનં નશ્યેત્ તમ ઇવ પુરસ્તાદિનમણેઃ ॥ ૬૬ ॥

મુકુરે બિમ્બિતમિવ યસ્યાન્તઃ
વિલસતિ બહિરિવ જગદ્દિમ્બિલમ્ ॥
સર્વેષામપિ હૃદયાખ્યં તત્
કિં ન્વિતિ પૃચ્છતિ રામે ભગવાન્ ॥ ૬૭ ॥

આહ વસિષ્ઠો હૃદય દ્વેધા
હેયં ચાદેયમિતિ જ્ઞેયમ્?
દેહસ્યાઙ્ગં પલમયમેકં
જરજ્ઞઽમપિ હેયં જ્ઞેયમ્ ॥ ૬૮ ॥

અન્યત્ પ્રજ્ઞામયમાદેયં
હૃદયં બિમ્બિતમ્બિલં યસ્મિન્ ॥
બહિરન્તસ્તન્ન બહિર્નાન્તઃ
સમ્પત્તીનાં નિધિરબિલસ્ય ॥ ૬૯ ॥

તસ્મિન્ મુખ્યે હૃદયે નિષ્ઠા
ગતવતિ ચેતસિ નૈજવિચારાત્ ॥
ભવતિ સ્વયમપિ નિર્ગન્ધસ્વં

વિરતિર્વાયોરપિ ભવતીતિ ॥ ૭૦ ॥

સર્વોપાધિવિમુક્તં યચ્છિવમનિશં ચિદ્ધાત્મકં ભાતિ ॥

તત્ સ્વયમહમિત્યનિશં ધ્યાત્વા નિખિલા વ્યપોહયાસત્તીઃ ॥ ૭૧ ॥

સર્વાશ્રાપિ દશા વિચાર્ય પરમં યચ્છેષિતં સત્પદં

તત્ સંશ્રિત્ય કુરુષ્વ કર્મ ભુવને કામૈર્ગૃહીતો યથા ॥

ભાવાનાં સમવૈષિ તત્ત્વમમૃતં દૃષ્ટિં સમાલમ્બ્ય તાં

ઈચ્છાપ્રેરિતવત્ પ્રશાન્તમનસા લોકે ક્રિયાવાન્ ભવ ॥ ૭૨ ॥

મિથ્યોલ્લાસિતહર્ષભાગચલધીર્મિથ્યાધૃતોદ્દેગવાન્

મિથ્યાગર્હણસમ્ભ્રમઃ કુરુ મૃષારમ્ભઃ ક્રિયા લૌકિકીઃ ॥

આશાપાશશતૈર્વિમુક્તહૃદયઃ સર્વત્ર સામ્યં વહન્

લોકે વેષસમાનકર્મનિરતસ્તિષ્ઠ ત્વમજ્ઞો યથા ॥ ૭૩ ॥

॥ જીવન્મુક્તપ્રકરણમ્ ॥

આત્માનં સમવેત્ય નૈજયદ્વિમાસ્થાય સંવિન્મયીં

સન્ત્યક્તાખિલવાસનોઽભિરમતે યસ્તન્મયત્વે સદા ॥

તં વીરં નિજતત્ત્વબોધકુલિશં સંવિત્કૃશાનું તથા

જાનીયાદુત કાલકાલમભવં મૃત્યોશ્ચ મૃત્યું સ્વયમ્ ૭૪ ॥

ગુણાસ્સુન્દરત્વાદ્યો યાન્તિ વૃદ્ધિં

વસન્તસ્ય યોગાદથા ભૂરુહસ્ય ॥

તથા દૃષ્ટતત્ત્વસ્ય તેજો બલં ધીઃ

નિજાનન્દતૃપ્તસ્ય વર્ધન્ત એવ ॥ ૭૫ ॥

શૃણ્વન્નેવ યથા કથાં ન શૃણ્વતે દૂરં ગતશ્ચેતસા
જ્ઞાની તદ્વદ્વાસનેન મનસા કૃત્વાપ્યકર્તા ભવેત્ ॥
ચેતશ્ચેદ્બહુવાસનં ભત નરઃ કર્તાસ્ત્યકુર્વન્નપિ
દેહે સત્યચલેડપિ પશ્ય પતતિ શ્વભ્રે ગિરેઃ સ્વપ્નદૃક્ ॥ ૭૬ ॥

યાને સુપ્તિમિતસ્ય યાનગમયં સ્થાનં ચ તસ્ય ક્વચિત્
તસ્યૈવાશ્વવિયોજનં ત્રયમિદં યદ્વદ્વેદેકધા ॥
સુપ્તિં જ્ઞાનમયીં ગતસ્ય વિદુષો યાને વપુષ્ચેકધા
તદ્વત્ સ્યાત્ ત્રિતયં ક્રિયાપિ વપુષો નિષ્ઠાપિ નિદ્રાપિ ચ ॥ ૭૭ ॥

જાગ્રત્સ્વપ્નસુષુપ્તિષુ સ્થિતિજુષાં યત્ તુર્યમિત્યુચ્યતે
જાગ્રત્સુપ્તિરિતીરિતં સ્વવિદુષઃ શાન્તં પદં શાશ્વતમ્ ॥
સત્યં તદ્વિ પદં મૃષેતરદ્વિદં ત્વાભાસમાત્રં ત્રયં;
તુર્યાતીતમતસ્તદેવ મુનયઃ શંસન્તિ સંવિન્મયમ્ ॥ ૭૮ ॥

કર્માગામિ ચ સઙ્ગિયતં ચ વિદુષો નષ્ટે ભવેતાં દ્યુવં,
પ્રારબ્ધં ન તથેત્યુદીરિતમિદં ગ્રન્થેષુ મન્દાન્ પ્રતિ ॥
પત્ન્યેકા ન સુમજ્જલી પતિમૃતૌ બહ્વીષુ યદ્વદ્વેત્
ત્રેધા કર્મ તથા વિનાશમયતે નાશં ગતે કર્તારિ ॥ ૭૯ ॥

॥ પરોક્ષજ્ઞાનપ્રકરણમ્ ॥

કુટુમ્બં હ્યેકૈકં ભવતિ સુતભાર્યાદિકમિદં
નૃણામત્પજ્ઞાનાં; પટુતરધિયાં કિન્તુ વિદુષામ્ ॥
કુટુમ્બાનિ ગ્રન્થા અપિ ચ હૃદિ યોગસ્ય નિતરં
ભવન્તિ પ્રત્યૂહા; ભવતરણમેષાં વદ કથમ્ ॥ ૮૦ ॥

લિપિજ્ઞોઽહંભામા કુત ઇતિ નિજાન્વેષણધિયા
લિપિં સ્વાં નિર્માણું લિપિમધિગતો યો ન યતતે ॥
લિપિજ્ઞાનાત્ કિં વા ફલમધિગતં તેન કથય
સમો વાગ્યન્ત્રેણારુણગિરિવિભોઽન્યો ભવતિ કઃ ॥ ૮૧ ॥

અશાન્તસ્ય કલેશા વિદ્યુષ ઇહ યે સન્ત્યવિદ્યુષો
ન તે સન્તિઃ; ઋસ્તો ન સ મદપિશાથેન ભવતિ ॥
ન વાક્ય ચિત્તકલેશં ભજતિ બહુમાનાર્થમટનં
ન કુર્યાનૈકસ્માદવિતમિહ જાનીહિ તમિમમ્ ॥ ૮૨ ॥

તૃણતુલિતાખિલજગતાં કરકલિતાખિલનિગમરહસ્યાનામ્ ॥
શલાઘાવારવધૂટીઘટદ્વસત્વં સુદ્ધુર્નિરસમ્ ॥ ૮૩ ॥

સ્વતો ભવતિ કઃ પરઃ? કિમપિ કોઽપિ ચેત્સ્વં પ્રતિ
વદ્ધેત્ ભવતિ તેન કિં? ગદ્ધિતવત્ સ્વયં તદ્ભવેત્ ॥
ભિદ્ધમનધિગચ્છતઃ સ્વ ઇતિ ચાન્ય ઇત્યવ્યયે
સ્થિતસ્ય સહજે પદે સ્થિરતયા પરસ્મિન્ શિવે ॥ ૮૪ ॥

ધિયા કુરુષ્વ ભાવનાં સતોઽદ્યસ્ય સન્તતં
ક્રિયાદ્યત્વમાચર ક્વચિત્તુ મૈવ સંસૃતૌ ॥
કુરુષ્વ ભાવનામિમાં ધિયાખિલે ચ પુત્રક
ગુરૌ તુ ભાવનામિમાં કુરુષ્વ મૈવ કર્હિચિત્ ॥ ૮૫ ॥

॥ સિદ્ધાન્તસારપ્રકરણમ્ ॥

સિદ્ધાન્તો યો ભવતિ પરમઃ સર્વવેદાન્તસારો

વચ્ચિ સ્પષ્ટં તમિમમધુના તત્ત્વતોડત્યન્તગૂઢમ્ ॥
સત્યં તત્ સ્વો ભવતિ નિધનાચ્ચેદ્દજ્ઞામકસ્ય
શિષ્યેતાસૌ ચિતિમયતનુઃ સત્ય આત્મૈવ વિદ્ધિ ॥ ૮૬ ॥

॥ ઝં નમો ભગવતે શ્રીરમણાય ॥

॥ શ્રીરમણહૃદયતાત્પર્યસડગ્રહઃ ॥

વિશ્વં દૃગ્દૃશ્યભિન્નં સ્થિતિલયજનનાન્યેતિ ચિત્તેન સાકં
સ્વપ્ને જાગ્રત્યપીઢં ભવતિ ચ, વિલયં ગચ્છતીઢં સુષુપ્તૌ ॥
એવં વિશ્વં સમસ્તં ભવતિ હિ મનસો વૃત્તયોઃ નિત્યભાને
જાતં લીનં ચ યસ્મિન્ ભવતિ મન ઇઢં, તત્ સ્વતત્ત્વં વિશોકમ્ ॥

અજ્ઞાત્વૈવં સ્વતત્ત્વં વપુરહમિતિ ધીમોહયોગાત્ પ્રપઞ્ચં
મત્વા સત્યં ચ, સૌખ્યં વિષયજમિતિ ચોપૈતિ શોકં પ્રમત્તઃ ॥
હિત્વૈતચ્ચેન્નિમજ્જેધૃદિ વિવિદિષયા સ્વાત્મનઃ, શાન્તિમૃચ્છેત્
સત્યે સ્વસ્મિન્નિતિ શ્રીરમણભગવતા દિષ્ટમસ્મિન્ પ્રબન્ધે ॥

॥ ઝં નમો ભગવતે શ્રીરમણાય ॥

Encoded and proofread by Sunder Hattangadi sunderh at hotmail.com

The text was composed by K.LakShmana Sarma

This work is published by Sri Ramanasramam www.sriramanamaharshi.org

It has been approved to be posted on sanskritdocuments.org

by permission of Sri V.S. Ramanan, President, Sri Ramanasramam.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

Last updated ८oday

<http://sanskritdocuments.org>

Ramana Hrdayam Lyrics in Gujarati PDF

% File name : ramaNahRidayam.itx

% Category : hRidaya

% Location : doc_deities_misc

% Author : Composed by K.Lakshmana Sarma

% Language : Sanskrit

% Subject : philosophy/hinduism/religion It has been approved to be posted on Sanskritdocuments.org by permission of Sri V.S. Ramanan, President, Sri Ramanasramam.

% Transliterated by : Sunder Hattangadi sunderh at hotmail.com

% Proofread by : Sunder Hattangadi sunderh at hotmail.com

% Description-comments : Ramanashram Publication www.sriramanamaharshi.org

% Acknowledge-Permission: Sri V.S. Ramanan, President, Sri Ramanasramam sriramanamaharshi.org

% Latest update : November 3, 2014

% Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

% Site access : <http://sanskritdocuments.org>

%

% This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study

% and research. The file is not to be copied or reposted for promotion of

% any website or individuals or for commercial purpose without permission.

% Please help to maintain respect for volunteer spirit.

%

We acknowledge well-meaning volunteers for Sanskritdocuments.org and other sites to have built the collection of Sanskrit texts.

Please check their sites later for improved versions of the texts.

This file should strictly be kept for personal use.

PDF file is generated [December 15, 2015] at Stotram Website